

PERHEOIKEUSSEMINAARI

Kouvola 20.9.2011

Käsitteitä

Lapsen huolto = 1) tosiasiallinen lapsesta huolehtiminen, arkihuolto
2) päätöksenteko lapsen asioissa
3) lapsen edustaminen viranomaisissa, edunvalvonta
(2-3 = ns. oikeudellinen huolto)

Lapsen asuminen = lapsen tosiasiallinen asuinpaikka (ei aina sama kuin väestörekisteriin merkitty kotipaikka)

Lapsen tapaamisoikeus = lapsen oikeus tavata ja pitää yhteyttä siihen vanhempaan, jonka luona hän ei asu

Lapsen elatus = lakiin perustuva vanhemman velvollisuus elättää lastaan, eron jälkeen etävanhemmalla yleensä euromääräisen elatusavun muodossa

Huoltoriitojen määrästä ja laadusta

Vuosina 1995-2005 huoltoriidat ovat lisääntyneet voimakkaasti.

Vuoden 2005 jälkeen määrä pysynyt melko vakiona, jopa laskenut.
(Valkama-Litmila: Huoltoriidat käräjäoikeuksissa.2006.Optula
ja Valkama –Lasola: Huoltoriidat hovioikeuksissa.2008. Optula)

Huoltoriidoissa konfliktin syvyys vaihtelee.

- kaikki huoltoriidat eivät ole toivottomia
- kaikki uusintariidat eivät ole kroonisia huoltoriitakierteitä

Huoltoriidat ovat monimutkaistuneet

- * monikulttuurisuus
- * aiempaa syvemmälle luotaava oikeuskäsittely tuo esiin aiemmin piiloon jääneitä asioita
- * isyyden roolin vahvistuminen, sukupuolten tasa-arvokysymykset, uudenlainen vastakkainasettelu
- * uusia ”trendejä” huoltoriidoissa (vuoroasuminen, narsismi, vieraannuttaminen)

Missä lapsen asemaa koskevat kysymykset ratkotaan eron jälkeen

?

- n. 90 % eroavista vanhemmista tekee huolto- ja elatussopimukset sosiaalitoimessa (n. 40 000 sopimusta vuodessa)
- tuomioistuimissa käsitellään 9-10 % *kaikista* huolto- ja tapaamisasioista
- tuomioistuimiin tulevista hakemuksista riitautuu vain 4-5% (n. 2000 asiaa)
- riitautuneista asioista vanhemmat sopivat 49 % oikeudenkäynnin aikana
- jäljelle jäävissäkin tehdään usein osasovintoja

Huoltoriitojen tyypit (Maija Auvinen 2006)

- 1) Tasapeliriidat (n. 50 % kaikista)
 - * vanhempien huoltajuus kyky tasavertainen
 - * riita ei ole patologisoitunut

- 2) Psyko-sosiaaliset riidat (n. 41 %)
 - * vanhemmalla/-illa psyko-sosiaalisia ongelmia (mielenterveyshäiriöt, päihdeongelmat ym.)

- 3) Patologiset riidat eli high conflict-riidat (n. 9 %)
 - * riita pitkäaikainen ja sovittamaton
 - * riita on kroonistunut

OIKEUDENKÄYNTI HUOLTOASIASSA

Riidattomat asiat ratkaistaan pääsääntöisesti kirjallisessa menettelyssä

Riitainen lapsiasia käsitellään kuten muutkin riita-asiat (OK 8:4 §)

Kuka käsittelee?

Riitaantuneet asiat tuomareiden käsiteltäviä

Käsittely monin paikoin keskitetty tietyille tuomareille.

Erityisosaamista lisätty.

Asian käsittelyn kiireellisyys

- Oikeudenkäynti käräjäoikeudessa kestää noin 8 kk. Lähes puolessa jutuista kuitenkin yli 9kk (Valkama-Litmala: Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa. 2006. Optulan tutkimus)
- Yleensä eniten aikaa kuuluu sos.toimen selvitystyöhön Tuomioistuimella vastuu pyytämänsä lausunnon viipymisestä (Euroopan ihmisoikeustuomioistuin: Nuutinen vs. Suomi 27.6.2000)
- Huomiota myös tuomioistuimen omiin toimenpiteisiin. Käsittely monivaiheista. Mahdollista tehostaa.

Kirjallinen valmistelu

- rajataan vähimpään mahdolliseen.
- hakemus ja vastaus. Sen jälkeen istuntoon.

Huom!! Ei sosiaalitoimen selvitykselle suoraan kirjallisesta valmistelusta

Suullinen valmisteluistunto

- vanhemmat henkilökohtaisesti istuntoon

Valmisteluistunnon tavoite ja tehtävät:

- selvittää vaatimukset ja niiden perusteet
- karsia asiaan kuulumattomat seikat

- erotella riitaiset ja riidattomat seikat
- selvittää asiaan vaikuttavat tosiseikat
(asuinolosuhteet, työssäkäynti, taloudellinen tilanne, lapsen asuminen ym.)
- todistelun kartoittaminen
- pyrkiä sovintoratkaisuun
- väliaikaismääräyksen käsittely
- harkita, tarvitaanko sosiaalitoimen selvitystä vai voidaanko asia ratkaista ilman sitä

Tuomarin rooli

- aktiivisuus asian selvittämisessä
- lapsen edusta huolehtiminen (konkretia)
- suora keskustelu vanhempien kanssa

Istunnon kulku

- aikaa varataan runsaasti
- tasapuolisuus, neutraalisuus
- vapaamuotoisuus, keskusteleavuus
- aktiivinen kuuntelu
- jämäkkä prosessinjohto

Sovintokeskustelut

- Puolet (49 %) huoltoriidoista päättyy sovintoon!! (Optulan tutkimus)
- osasovinnot
- sovinto väliaikaismääräyksestä
- alustavat sovinnot

Kokeilusopimukset/-päätökset

- määräajaksi, väliaikaismääräyksellä
- luottamuksen rakentamista vanhempien välille
- mahdollistaa lopullisen sovinnon
- tapaamisten porrastaminen lapsen edun mukaisesti
- voidaan vahvistaa useita peräkkäin
- voidaan toisinaan välttää pitkä selvitystyö

Asiantuntija-avusteinen tuomiosituinsovittelu (Ns. Follo-kokeilu)

- Helsinki, Oulu, Espoo, Pohjois-Karjala
- Kaksivuotinen (2011-2012)
- Tuomioistuinsovittelua, tuomari sovittelijana
- Asiantuntija (psykologi tai sosiaalityöntekijä avustaa)
- Saatu hyviä tuloksia

Väliaikaismääräyksen käsittely

- aina erillään pääasiasta
- voi kohdistua vain lapsen oikeudenkäynnin aikaiseen tilanteeseen
- ei kannanottoa siihen, kumpi parempi huoltaja
- lapsen vallitsevien olosuhteiden säilyttäminen
- varottava ennakoimasta lopullista ratkaisua

Jatkovalmistelu ja pääkäsittely

Pääkäsittely

- Todistelun vastaanottaminen (vanhemmat henkilökohtaisesti, todistajat)

Päätös

- avoimet perustelut
- ratkaisu koko oikeudenkäyntiaineiston perusteella
- sosiaalitoimen selvitys ei yksin ratkaise
- lapsen edun konkretisointi, ei fraaseja
- ratkaisun toimivuus lapsen ja vanhempien arjessa, vanhemmuuden tukeminen
- ei saa perustua pääasiassa lapsen mielipiteeseen

SOSIAALITOIMEN SELVITYKSEN ROOLI HUOLTO-OIKEUDENKÄYNNISSÄ

Tuomioistuimen ja sosiaalitoimen välinen työnjako HuoltoL 16 §

Tuomioistuin päättää selvityksen hankkimisesta ja sosiaalitoimi toimii tuomioistuinta avustavana viranomaisena.

Sosiaalitoimen roolit lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyen

- 1) perheasioiden sovittelu
- 2) vanhempien välisen sopimuksen vahvistaminen
- 3) selvityksen laatiminen tuomioistuimelle
- 4) täytäntöönpanosovittelu

Sovinnon rooli selvitystyössä

”Jos selvitystä tehtäessä käy ilmi, että asia on ratkaistavissa vanhempien tekemällä sopimuksella, sosiaalilautakunnan on annettava vanhemmille apua sopimuksen tekemisessä.” (HuoltoL)

- Sovintoon pyrkiminen ei ole selvitystyön päätavoite.
- Selvitystyö ei ole sovittelua
 - vanhempien tulee etukäteen saada tietää, millaiseen menettelyyn tuomioistuin heidät lähettää
 - luottamuksellisuuden puuttuminen selvitystyön yhteydessä tehtävästä sovittelusta
 - sovittelijan esteellisyys toimia selvitystyön tekijänä

Selvityksen hankkimisen tarkoitus

”Selvityksen hankkimisen tarkoituksena on tuomioistuimen tiedossa olevan oikeudenkäyntiaineiston täydentäminen siten, että päätöstä tehtäessä voidaan ottaa huomioon kaikki asiaan vaikuttavat olennaiset tosiseikat...” (Matti Savolainen. Lapsen huolto- ja tapaamisoikeus)

Selvitys on osa sitä todistelua ja muuta oikeudenkäyntiaineistoa, jonka perusteella tuomioistuin tekee asiassa ratkaisunsa.

Sosiaalilautakunta ei saa asettua päätöksentekijän asemaan.
Päätöksen tekovalta kuuluu yksin tuomioistuimelle.

Milloin selvitys tulee hankkia?

HuoltoL 16 §

Selvityksen hankkiminen on pääsääntö riitaisessa huoltoasiassa.

”Selvitystä ei ole kuitenkaan hankittava, jos on ilmeistä, että se ei ole tarpeen asian ratkaisemisen kannalta”

- selvityksen hankkiminen on aina tuomioistuimen harkinnassa
- selvityksen hankkimisen kynnys noussut (Optulan tutkimus: tuomioistuimet pyytävät vain 55 %:ssa tapauksista)
- yksilöidyt pyynnöt, selvitystyön ohjaaminen
- selvityksen rajaaminen tiettyihin seikkoihin, joista tietoa tarvitaan
- pikaselvitykset

SELVITYKSEN SISÄLTÖ JA RAKENNE

Mitä tietoja hankitaan?

- 1) niitä, joita tuomioistuin pyytää
- 2) Niitä, joita tuomioistuin ei saa suoraan oikeudenkäynnissä

Tiedonhankinnan tarve tulee aina harkita kussakin tapauksessa erikseen. Tuomioistuimen pyyntö ohjaa tiedonhankintaa.

Arvio vanhempien kyvystä toimia lapsen lähihuoltajana ja kasvattajana

Katse tulevaisuuteen, mutta menneisyyden varassa

- Konkreettisten kysymysten avulla
- Lapsen näkökulma punaisena lankana kautta koko selvityksen

Avoimuus

- Ei rivien välistä luettavaa tekstiä.
- Ei piiloviestintää
- Osapuolista pitää voida sanoa myös kielteisiä seikkoja, jos ne vaikuttavat asiaan.
- Myös salassa pidettävää tietoa, jos se on lapsen edun kannalta välttämätöntä ja tuomioistuimen päätöksenteon kannalta merkityksellistä.

Puolueettomuus ja objektiivisuus

- On ammattitaitoa estää omia käsityksiään vaikuttamasta selvityksen sisältöön.
- Tietolähteet näkyviin selvitykseen
- Mieluummin havaintoja kuin tulkintoja

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007. Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. (Löytyy www.helsingin.hovioikeus.fi/ käräjäoikeuspainotteisten laatuhankkeiden raportit.

Aaltonen Anna-Kaisa: Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. 2009.

Auvinen, Maija: Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. 2006.

Valkama, Elisa – Litmala, Marjut: Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja.2006.

Valkama, Elisa – Lasola, Marjut: Lasten huoltoriidat hovioikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja.2008.